

FATABUREN

Nordiska museets och Skansens årsbok

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK

1963

*"Liten kvällsmusik i herrgårdsmiljö."
Från en konsert i Skogaholm på Skansen
den 14 juni 1962.
Foto Studio Antoni & Geblin.*

Redaktion:

GÖSTA BERG • SAM OWEN JANSSON

MARSHALL LAGERQUIST

Redaktör: Marshall Lagerquist

Omslagets färgbild visar ett utsnitt ur en miniatyr av J. H. Schildt med de svenska drabanterna invecklade i handgemäng med sachsiska trupper i röda uniformer under övergången av Düna år 1701. Se Erik Andréns och Alf Åbergs uppsats Arvid Horns trofétavlor och övergången av Düna i denna årsbok.

La couverture en couleur représente un fragment d'une miniature de J. H. Schildt: Le passage de la Duna en 1701, avec la troupe des trabans suédois aux prises avec les troupes saxonnes aux uniformes rouges. — Voir dans ce même volume les explications de MM. Erik Andrén et Alf Åberg: Les deux tableaux ornés de trophées d'Arvid Horn et le passage de la Duna.

Tryckt hos Boktryckeri Aktiebolaget Thule, Stockholm 1963

Klichéerna från Grohmann & Eichelberg AB, Stockholm

Färgbilden av guldterrinen framställd hos Esselte AB

Zusammenfassung

Spiritus familiaris.

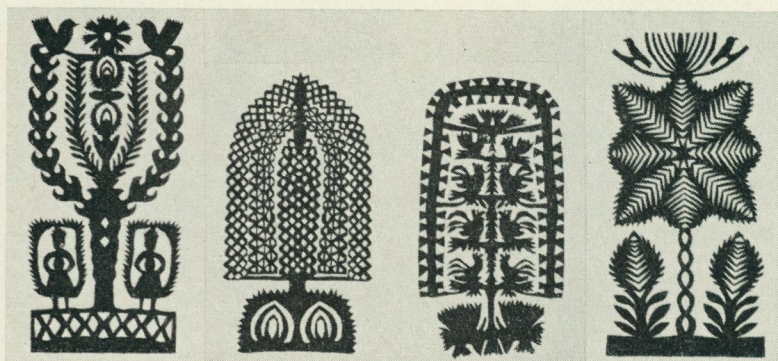
Das Museum hat in seiner Sammlung von Gegenständen, die von altem Aberglauben zeugen, sieben "dienstbare Geister". Neuerdings hat es noch Einen erhalten in Form einer Schildkröte, welche wahrscheinlich einer klugen Frau aus Västergötland im vorigen Jahrhundert gehörte. Aus diesem Anlass hat der Verfasser kurz zusammengefasst, was die Überlieferung bezüglich dieser übernatürlichen Dinge erzählt, wie man sich ein solches anschafft und wie man es los wird.

POLSKA PAPPERSKLIPP

"Vem har målat detta? utbrast han förvånat och stannade framför klippen, som var uppklistrade på dörr- och fönsterfoderna och här och var på själva väggen. — Det är inte målat, det är klippt i papper, sade Jagna. — Det är omöjligt, ropade han. — Jag har klippt det själv, så det må jag väl veta bäst. — Och gjort det på fri hand och själv hittat på det? — Ja, det kan vartenda barn i byn."

Så skriver nobelpristagaren Wladislaw Reymont på ett ställe i sin romansvit Bönderna, som på ett så utomordentligt sätt skildrar livet i en polsk bondby vid 1800-talets slut. Citatet visar, hur vanligt det var — åtminstone i den av författaren åsyftade trakten — att klippa mönster i papper för att med dem pryda bondstugornas inre. Det visar emellertid också, hur bunden till allmogemiljön denna konst var. Mannen, som förundrade sig över pappersklippen i bondgården, var nämligen från samma trakt men tillhörde en godsägaresläkt.

Det var ungefär vid 1800-talets mitt som denna konstart — att med en vanlig ullsax klippa mönster i färgat glanspapper — började blomstra i de polska bondehemmen. Pappersklippen klistrades upp på de nykalkade väggarna i boningsrummen och ibland också i ladugården. Detta skedde och sker fortfarande en eller två gånger

Fyra enfärgade pappersklipp, som visar lika många sätt att variera ett i Polen mycket omtyckt motiv, ett träd med människor, djur eller växter i par.

om året i samband med storstädningen före en mera betydelsefull helg.

Det finns två typer av pappersklipp i Polen: det enfärgade, som ofta klipps med papperet vikt en eller flera gånger och därför blir mer eller mindre symmetriskt, och det flerfärgade, som är utfört i applikationsteknik och vanligen är osymmetriskt. De enfärgade klippen har ofta helt geometriska mönster men de kan också ha figurmotiv. De flerfärgade klippen föreställer vanligen en fågel, en blomma, en scen ur lantlivet e.dyl. Till formen är de som regel mycket naturalistiska men med färgkombinationer, som helt tillhör fantasins värld.

Det kan tyckas egendomligt, att museet tillför sina samlingar polska pappersklipp, men det har sin förklaring. Konsten att klippa papper i mönster är nämligen mycket utbredd i Europa. I Sverige har denna konst haft många utövare, och fortfarande finns det en och annan som sysslar med att göra klipp i färgat papper (se Fataburen 1961). De polska pappersklippen får alltså ses som ett komplement till museets ganska fåtaliga föremål av detta slag från utomnordiskt område, vilka kan användas för direkta jämförelser med svenskt material. Det var därför med stor glädje museet i samband med utställningen Polsk folkkonst av utställningens polske

kommissarie, dr Tadeusz Delimat, mottog en gåva av tio enfärgade och åtta flerfärgade pappersklipp.

Göran Bergengren

Zusammenfassung

Polnische Scherenschnitte.

Im Zusammenhange mit einer polnischen Volkskunstaussstellung im Herbst 1962 bekam das Museum 18 polnische Scherenschnitte zu seiner vergleichenden Sammlung geschenkt. Wie aus "Fataburen" 1961 S. 226 f. und 242 ersichtlich, ist der Scherenschnitt eine Technik, die auch zur schwedischen Volkskunst gehört.

JULGRANSKARAMELLER

Augusta Jansdotter André, dotter till bonden Jan André, kom till Stockholm i början på 1880-talet från Södermanland. Hon fick plats på Olsons karamellkokeri, S:t Paulsgatan 2. Hon tog sig då namnet Jansson, medan hennes tretton syskon behöll namnet André. Hon blev snabbt mycket skicklig och öppnade 1887 tillsammans med en syster egen karamellfabrik i Linnégatan 67. Några år senare skaffade de sig affärslokal i samma hus. Produktionen bestod mest av mandel- och kokosbitar samt olika sorters bröstkarameller. Inte förrän senare komponerade Augusta Jansson receptet till tjong, den gräddkola som gjort henne så berömd. I stadens parker såldes hennes karameller av ambulerande gummor. Denna kommers pågick till in på 1930-talet. En stor försäljningsartikel var dop- och begravningskonfekt samt marknadskarameller i färgglada papper med påklistrade oljetryck, som föreställde romantiska landskap eller sköna kvinnoporträtt.

Dessa bilder köptes i parti från pappersfirman Bernh. Franke & Co., som importerade dem från Tyskland. Marknadskarameller fick stor spridning under 1800-talets mitt, då de billiga oljetrycken kom till Sverige. I slutet av 90-talet började Augusta Jansson till-